

כיצד צריכה ישראל להגיב על המחאות הפרו-פלסטיניות בקמפוסים האמריקאיים?

טד ששון, שחר עילם ודרק לייף | 5 בנובמבר, 2024

על רקע המלחמה של ישראל בחמאס התפשטה בשנה החולפת הפעילות הפרו-פלסטינית במאות קמפוסים של אוניברסיטאות בארצות הברית בדרך של הפגנות, הקמת מאהלי מחאה, השתלטות על בניינים והצבעות בעד חרם, משיכת השקעות וסנקציות (BDS). בשבועות האחרונים התפרסמו שלושה מחקרים גדולים שתוזמנו לתחילת השנה האקדמית, המספקים עדות שיטתית ראשונה להיקפה ולהשפעתה של תנועת המחאה. המפגינים השיגו חלק ממטרותיהם אך לא את כולן, ויצרו סביבה שנתפסה כעוינת בעיני סטודנטים יהודים רבים. ובכל זאת, הראיות מצביעות על כך שרוב הסטודנטים באוניברסיטאות עודם קשובים לסוגיה הישראלית, וכי החלטות מדיניות נבונות מצד הנהלות האוניברסיטאות, ארגונים יהודיים ומקבלי החלטות ישראלים יוכלו לתרום לשיפור האווירה בקמפוסים בשנה הקרובה.

על פי [הדוח המקיף](#) של הליגה נגד השמצה על אקטיביזם אנטי-ישראלי, שהתפרסם באמצע ספטמבר, בשנה החולפת התרחבה "התנועה העממית למען עזה" ל-360 קמפוסים של אוניברסיטאות ב-46 מדינות בארצות הברית, לרבות הפגנות, שביתות [שבת](#), יציאות הפגנתיות מאירועים, הקמת מתחמי אוהלים והשתלטות על בניינים. המארגנים העיקריים היו ארגוני סטודנטים מהשמאל הקיצוני: סטודנטים למען צדק בפלסטין (Students for Justice in Palestine), קול יהודי לשלום (Jewish Voice for Peace), סוציאליסטים דמוקרטים באמריקה (Democratic Socialists of America) וסטודנטים למען חברה דמוקרטית (Students for a Democratic Society – גרסה חדשה של הארגון משנות ה-60).

[ההתגייסות הפרו-פלסטינית](#) תפסה תאוצה בעשור האחרון לצד קמפיינים נוספים של תנועות שמאל, ביניהן Occupy Wall Street ו-Black Lives Matter, והיא מונעת על ידי התאוריה הפוליטית של קולוניאליזם התיישבותי ודוגלת בה. תאוריה זו משמשת יותר ויותר כנרטיב יסודי בשורה של השקפות ביקורתיות, לרבות מרקסיזם, פמיניזם, אנטי-גזענות, לימודי להט"ב ואקטיביזם אקלימי. בסיס התמיכה הפרו-פלסטינית התרחב לאחר כל סבב לחימה בין חמאס לישראל ובייחוד במהלך המלחמה הנוכחית, וצמח במקביל לתפוצת תמונות של מוות וסבל של פלסטינים, שבלטו בסיקור התקשורתי מחוץ לישראל.

למרות הספקולציות הרבות בנוגע למימון זר שמגיע לארגונים פרו-פלסטיניים, דוח הליגה נגד השמצה מציין סכומים מינוריים בלבד שהעניקו קרנות פרטיות אחדות. בשנה שעברה תבעו המפגינים הפסקת אש בעזה, משיכת השקעות מתאגידים הקשורים למלחמה בעזה, חרם על מוסדות אקדמיה ותרבות ישראליים והגנה לעצמם מפני פעולות נקמה או הליכים משמעותיים. באופן כללי יותר הם ביקשו לעשות דה-לגיטימציה לישראל, לבודד אותה כמדינה מנוודה ולהצמיד סטיגמה שלילית לתומכיה.

אחד המרכיבים המרכזיים של התנועה הוא הקריאה לחרם, משיכת השקעות וסנקציות (BDS) על חברות ומוסדות אקדמיים ישראליים. על פי דוח הליגה נגד השמצה, ארגוני סטודנטים וסגל הצביעו בשנה החולפת על 80 החלטות הקוראות למוסדותיהם ליישם את החרם. 71 החלטות התקבלו ורק תשע נדחו. אף על פי כן, אף מוסד לא אימץ או יישם צעדים בנוסח ה-BDS, למרות שכמה מהם הסכימו לדון בעניין. האגודה האמריקאית של פרופסורים באוניברסיטאות (AAUP), שהיא ארגון חשוב הדוגל בחופש אקדמי, [הסירה](#) במהלך הקיץ את התנגדותה הנחרצת וארוכת השנים לחרמות – מהלך שמגביר את הסיכוי לחרם על מוסדות אקדמיים ישראליים בעתיד.

ברבים מהקמפוסים כיוונו מפגינים את זעמם לעבר ארגונים יהודיים ותייגו אותם כ'ציוניים', ולכן כיעד לגיטימי. הליגה נגד השמצה תיעדה 73 תקריות הקשורות למחאה, שהתרחשו במתחמי ארגון הלל ובבתי חב"ד. נוסף על מאמצי המחאה נגד מוסדות יהודיים, המפגינים קראו לאוניברסיטאות לנתק קשרים עם "תורמים ציונים" – מה שהובן לרוב כרמז דק ליהודים.

פעילים פרו-פלסטינים גם הקימו מאהלי מחאה ביותר מ-150 אוניברסיטאות. המאהלים היו נפוצים יותר [במוסדות עילית מסוימים](#) ובאוניברסיטאות עם [אוכלוסיית גדולות של סטודנטים זרים](#) (לרוב מדובר באותם מוסדות). במרבית המקרים המאהלים הפרו את כללי המוסדות שבהם הוצבו, אולם ההנהלות הפגינו לרוב סובלנות כלפיהם, משיקולים של ניהול המשבר והרגעת הרוחות. המאהלים שימשו אתרי התכנסות לצורך "לימוד" הסוגיה ומחאות, ולא פעם קרה שבפועל (ולפעמים גם במכוון) הם גרמו לסגירת מרחבים ציבוריים בפני סטודנטים יהודים שהזדהו כציונים. ברבים מהקמפוסים הוזעקה לבסוף המשטרה כדי לפרקם או כדי לטפל בהשתלטות על בניינים – פעולה שהסתיימה במעצר של קרוב ל-3,000 סטודנטים ברחבי ארצות הברית.

העמדות של סטודנטים באוניברסיטאות בארצות הברית

[דוח](#) של גרהם רייט ועמיתיו ממכון כהן לחקר היהדות המודרנית באוניברסיטת ברנדייס מציע מבט מערכתי ראשון על עמדותיהם ואמונותיהם של סטודנטים אמריקאים באוניברסיטאות במהלך גל המחאה האינטנסיבי. המחקר מבוסס על סקר בקרב יותר מ-4,000 סטודנטים, בעיקר לא-יהודים, ב-60 אוניברסיטאות, שנערך לקראת סוף שנת הלימודים 2023-2024. המשתתפים קיבלו שאלון והתבקשו להגיב לטענות שרוב הסטודנטים היהודים ראו

כאנטישמיות, לפי מחקר מקדים. ניתוח רב-משתנים זיהה ארבעה אשכולות של סטודנטים בקרב המשיבים הלא-יהודים:

- **66% לא הביעו עוינות כלפי ישראל או כלפי יהודים.** קבוצה זו כללה סטודנטים רבים שהיו בעלי דעות ביקורתיות כלפי ממשלת ישראל, אך לא הביעו עוינות שיטתית לקיומה של ישראל ולא הפגינו עמדות אנטישמיות קלאסיות.
- **15% הביעו עוינות רבה מאוד כלפי ישראל,** אך לא הביעו דעות אנטישמיות קלאסיות. רוב הסטודנטים באשכול זה סברו שישראל לא צריכה להתקיים, וציינו שלא ירצו להיות חברים של מישהו שתומך בקיומה של ישראל.
- **16% הביעו לפחות דעה אנטישמית אחת,** אך לא עוינות שיטתית כלפי ישראל. לדוגמה, סטודנטים בקבוצה זו הסכימו עם טענות כמו "ליהודים באמריקה יש יותר מדי כוח"; או "ליהודים לא אכפת מה קורה למי שאינו יהודי".
- **2% הביעו דעות שהיו גם עוינות לישראל וגם אנטישמיות.**

צוות המחקר של ברנדייס הגיע למסקנה כי כשליש מהסטודנטים הלא-יהודים חשים עוינות עמוקה כלפי ישראל או כלפי יהודים, וכי המיעוט הזה אחראי במידה רבה לאווירה העוינת שעליה דיווחו רבים מהסטודנטים היהודים.

ההשפעה על סטודנטים יהודים

[מחקר](#) של איתן הרש ודליה ליס מאוניברסיטת טאפטס מספק את הנתונים המעמיקים ביותר עד כה בנוגע להשפעת התנועה הפרו-פלסטינית על סטודנטים יהודים. הדוח מבוסס על סקרים כלל-ארציים בקרב סטודנטים יהודים ולא-יהודים. סקרים אלה נערכו באפריל 2022 בקרב 1,721 סטודנטים יהודים ו-1,029 סטודנטים לא-יהודים; בנובמבר ובדצמבר 2023 בקרב 944 סטודנטים יהודים ו-1,549 סטודנטים לא יהודים; ובאפריל 2024 בקרב 1,006 סטודנטים יהודים ו-1,516 סטודנטים לא יהודים. תת-קבוצה של משיבים השתתפה ביותר מסבב אחד של המחקר, וכך ניתן היה לנתח שינויים שחלו הן ברמת הפרט והן במדגמי האוכלוסייה הכללית.

שיעור הסטודנטים היהודים שדיווחו כי חוו אישית אנטישמיות בקמפוס עלה מ-11% בשנת 2022 ל-16% בשנת 2024 (השאלה לא נשאלה ב-2023). שיעור הסטודנטים היהודים שדיווחו כי חוו החרמה או "עונש חברתי" בשל תמיכתם בישראל כמדינה יהודית עלה מ-35% ב-2022 ל-55% ב-2023, ולאחר מכן ירד מעט ל-52% ב-2024 (ממצא זה אינו מפתיע, בהתחשב בכך שכחמישית מהסטודנטים הלא-יהודים במחקר של הרש וליס ציינו שלא ירצו להיות חברים של מישהו שתומך בישראל כמדינה יהודית).

המחקר מצא כי החרפת האווירה העוינת בקמפוסים הניעה רבים מהסטודנטים היהודים לקחת חלק בפעילויות יהודיות באופן קבוע למדי. שיעור הסטודנטים שהשתתפו באירועים יהודיים אחת לחודש לפחות עלה מ-34% ב-2022 ל-56% ב-2023, ולאחר מכן ירד ל-49% ב-2024. בסקר של שנת 2024 דיווחו 33% מהמשיבים היהודים כי השתתפו באירוע פרו-ישראלי, לעומת כ-17% שדיווחו כי השתתפו באירוע פרו-פלסטיני.

ואולם הסביבה הטעונה דווקא הרתיעה סטודנטים יהודים רבים מהשתתפות בחיים היהודיים. שיעור הסטודנטים שדיווחו שהם נמנעו מפעילויות יהודיות בגלל חשש מאנטישמיות הוכפל, מ-8% בשנת 2022 ל-16% בשנת 2023, ולאחר מכן ירד ל-14% בשנת 2024. באופן דומה, שיעור הסטודנטים שדיווחו על "היעדר חשש" מאנטישמיות ירד מ-38% ב-2022 ל-20% ב-2023, ולאחר מכן עלה ל-27% ב-2024.

הפחד מאנטישמיות גם גרם ליותר ויותר סטודנטים להסתיר את זהותם היהודית. שיעור הסטודנטים שהסתירו את זהותם היהודית כדי להשתלב עלה מ-16% ב-2022 ל-27% ב-2023, ולאחר מכן ירד מעט ל-24% ב-2024.

הערכת מצב והמלצות

אוניברסיטאות העילית בארצות הברית הן המקום שבו מתגבשים תנועות ורעיונות פוליטיים, שם מתעצבים ערכים ושם מטפחים את מנהיגי העתיד. למוסדות אלה יש משמעות לאומית ועולמית והם גם זירה חיונית עבור מדינת ישראל. מעמדה של ישראל בקרב אנשי תקשורת, מובילי דעה וקובעי מדיניות, לצד היכולת של מדענים וחוקרים ישראלים להשתתף בזירה הגלובלית, מושפעים מהתפתחויות באוניברסיטאות האמריקאיות.

למוסדות אלו תפקיד חיוני גם עבור יהדות ארצות הברית. בעבר הם סיפקו פלטפורמה מרכזית למוביליות החברתית, שהעניקה לקהילה היהודית הזדמנויות מקצועיות, חברתיות ופוליטיות. האוניברסיטאות בארצות הברית הן כיום מסגרת מרכזית שבה צעירים יהודים – שההורים של כמחציתם הם בני דתות שונות – מעורבים במגוון רחב של חוויות יהודיות המעצבות את זהותם ואת מסלול חייהם כיהודים.

בתגובה לאווירה שנעשתה עוינת כלפי סטודנטים יהודים וישראלים יצאו ארגונים יהודיים כמו ארגון הלל הבינלאומי והוועד היהודי-האמריקאי, לרוב יחד עם אנשי ציבור, בקריאה לאוניברסיטאות להבטיח סביבת למידה בטוחה ומכלילה לכל הסטודנטים. הם קראו לאוניברסיטאות לגבש קווים מנחים לגבי מחאה וקוד התנהגות, הן לסגל והן לסטודנטים, שיהיו הוגנים וניטרליים, ויאסרו על פעילויות הפוגעות במשימה האקדמית של האוניברסיטה או מפריעות לזכויות הדיבור, ההקשבה, ההוראה, המחקר והלמידה של חברי קהילת הקמפוס.

[תביעות](#) משפטיות שהוגשו נגד האוניברסיטאות הרווארד, MIT ו-UCLA במהלך הקיץ הובילו לממצאים ולצווים ראשוניים, שהדגישו את המחויבויות המשפטיות של האוניברסיטאות לקיים את הכללים הללו. בשל כך אוניברסיטאות רבות הבהירו מהן ההגבלות הקובעות מתי והיכן ניתן לקיים הפגנות, אסרו על הקמת מאהלי מחאה ושילבו תוכניות הכשרה בנושא אנטישמיות.

גם לממשלת ישראל יש תפקיד. תנועת המחאה בקמפוסים האמריקאיים מעצבת את דעותיהם של סטודנטים יהודים ולא-יהודים כאחד, משפיעה על נקודות המבט של אליטות פוליטיות קיימות ועתידיות ותורמת לבידודה של ישראל. מדאיג במיוחד הוא מספר החלטות החרם (BDS) שהתקבלו, וכן החלטת האגודה האמריקאית של פרופסורים באוניברסיטאות לאפשר ליוזמות חרם עתידיות להתקדם ללא התנגדות.

על קובעי המדיניות בישראל לחפש דרכים לשיפור המסרים המסבירים את המטרות והפעולות של ישראל במלחמה המתמשכת. מסרים כאלה צריכים להגיע לקהלים מגוונים בערוצים שונים מפי דוברים מגוונים, ולא רק מאנשי צה"ל. ראש הממשלה נתניהו הדגיש בנאומו האחרון באו"ם כי ישראל נלחמת במלחמת הגנה, היא אינה מכוונת לפגיעה באזרחים, מאפשרת סיוע הומניטרי ואינה מעוניינת בכיבוש ארוך טווח של עזה או דרום לבנון. למרות חשיבותם הרבה של מסרים אלה, הם עדיין מושמעים כלאחר יד ובאופן אקראי, אולי משום שהם לא מתיישבים עם המסרים לציבור הישראלי. מכיוון שמעשים חשובים ממילים, ישראל גם חייבת להוכיח במעשים את מחויבותה לערכים ולהתחייבויות אלה, שכן רבים מטילים בכך ספק.

באופן כללי יותר, חשוב לעודד חוקרים ישראלים ואינטלקטואלים ידועים לקדם ולהנכיח [טיעונים אינטלקטואליים](#) שיצדדו בזכותה של ישראל להתקיים כמדינה יהודית ודמוקרטית. בלי קשר לחילוקי הדעות בין הימין והשמאל הישראלי, לא ניתן עוד להתייחס לזכות יסוד זו כאילו היא מובנת מאליה, ויש לחזור ולבסס אותה. יש עדיין סיכוי לשכנע את רוב הסטודנטים והסגל באוניברסיטאות האמריקאיות שאינם מחזיקים באמונות אנטי-ישראליות או אנטישמיות, והצורך להתחבר אליהם הוא אסטרטגי מבחינת ישראל.

על קובעי המדיניות הישראלים לשקול גם פעולות שיבטחו כי מוסדות אקדמיים, חוקרים וסטודנטים ישראלים יהיו פחות פגיעים לחרם ה-BDS. הקווים המנחים המתוקנים של האגודה האמריקאית של פרופסורים באוניברסיטאות יאפשרו החרמת מוסדות אקדמיים הפוגעים בחופש האקדמי, למשל בדרך של דיכוי חופש הביטוי או באפליה לרעה של קבוצות מסוימות של סטודנטים. העברת מסרים עקביים ואפקטיביים על המוסדות האקדמיים בישראל תפחית את הסיכון לחרם. האוניברסיטאות בישראל [מדורגות במקום גבוה](#) במדדים עולמיים של חופש אקדמי, מלמדות ומכשירות סטודנטים ערבים ישראלים במספרים שהולמים את שיעורם באוכלוסייה ודוגלות בעקביות במרחב ציבורי ליברלי. אם לא תישחק יכולתם של המוסדות האקדמיים הישראליים להמשיך לכבד את הנורמות של חופש אקדמי גם בתקופת מלחמה, קובעי המדיניות יוכלו לצמצם עוד יותר את הסכנה לחרם מצד מוסדות אמריקאיים להשכלה גבוהה.

המאבק בחרם "שקט" - סמוי ובלתי מוצהר - יהיה קשה יותר. עם זאת, הסכמים רשמיים בין מוסדות ישראליים ואמריקאיים על שותפויות מחקר, חילופי סגל וסטודנטים, תוכניות לימוד בחו"ל ותוכניות לתואר כפול יוכלו לסייע בקיזוז הפגיעה של חרמות שקטים. באופן פרדוקסלי, מוסדות אמריקאיים רבים המבקשים להוכיח שהם מתנגדים לאנטישמיות עשויים לגלות נכונות להקים או להרחיב תוכניות כאלה בשנה הקרובה.

פרסום זה התאפשר הודות לשיתוף עם קרן משפחת רודרמן.